

HUDUDIY RIVOJLANISH DASTURLARI ORQALI DAROMAD MANBAALARINI KENGAYTIRISH

Ulug'bek Erkinovich Qurbanov

*Yoshlar ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari
Iqtisodiyot fakulteti O'zbekiston Milliy universiteti
Toshkent shahar Olmazor tumani universitet ko'chasi
E-mail: kurbanovulug5@gmail.com*

Fayziraahmonov Shohjahon Umidjon o'g'li

*Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
1-bosqich talabasi Iqtisodiyot fakulteti
O'zbekiston Milliy universiteti
Toshkent shahar Olmazor tumani universitet ko'chasi*

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается экономическая сущность программ территориального развития и их значение в процессе формирования и расширения источников доходов на региональном уровне. В исследовании освещаются теоретические основы территориального развития, факторы, влияющие на увеличение доходных источников, а также основные направления, реализуемые в рамках территориальных программ. Кроме того, на основе научных взглядов узбекских экономистов анализируется влияние программ территориального развития на развитие местной экономики.

Ключевые слова: территориальное развитие, региональные программы, источники доходов, местная экономика, экономическое развитие социально-экономическое развитие регионов, местный бюджет, инвестиционная среда, малый бизнес и предпринимательство, занятость экономический потенциал, региональная инфраструктура, государственная экономическая политика, устойчивый экономический рост.

ABSTRACT

This article examines the economic essence of territorial development programs and their role in the formation and expansion of income sources at the regional level. The study highlights the theoretical foundations of territorial development, the factors influencing the growth of income sources, as well as the main directions implemented within territorial development programs. In addition, the impact of territorial development programs on the development of the local economy is analyzed based on the scientific views of Uzbek economists.

Keywords: territorial development, regional programs, income sources, local economy, economic developmentsocio-economic development of regions, local budget, investment environment, small business and entrepreneurship, employment economic potential, regional infrastructure, state economic policy, sustainable economic growth.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada hududiy rivojlanish dasturlarining iqtisodiy mazmuni hamda ularning hududlarda daromad manba'larini shakllantirish va kengaytirish jarayonidagi ahamiyati o'rganiladi. Tadqiqotda hududiy rivojlanish tushunchasining nazariy asoslari, daromad manba'larini oshirishga ta'sir etuvchi omillar hamda hududiy dasturlar doirasida amalga oshiriladigan asosiy yo'nalishlar yoritiladi. Shuningdek, o'zbek iqtisodchi olimlarining ilmiy qarashlari asosida hududiy rivojlanish dasturlarining mahalliy iqtisodiyot rivojiga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: hududiy rivojlanish, hududiy dasturlar, daromad manba'lari, mahalliy iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji, mahalliy byudjet, investitsiya muhiti, kichik biznes va tadbirkorlik, bandlik iqtisodiy salohiyat, hududiy infratuzilma, davlat iqtisodiy siyosati, barqaror iqtisodiy o'sish.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligi ko'p jihatdan hududlarning iqtisodiy salohiyati va rivojlanish darajasiga bog'liq. Har bir hudud o'ziga xos tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarga ega bo'lib, ushbu resurslardan samarali foydalanish hududiy rivojlanish dasturlari orqali ta'minlanadi. Hududiy rivojlanish dasturlari hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, aholi turmush darajasini oshirish va yangi daromad manba'larini yaratishga xizmat qiladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda hududlarni kompleks rivojlantirish, mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlash va aholi bandligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu sababli, hududiy rivojlanish dasturlari orqali daromad manba'larini kengaytirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Mazkur maqolada hududiy rivojlanish dasturlarining mazmuni, ularning daromad manba'larini kengaytirishdagi roli, amaliy yo'nalishlari va mavjud muammolar tahlil qilinadi.

Amaliy asos va metodologiyalar

2022–2023-yillar davomida O'zbekiston Respublikasida mahalli infratuzilma sohasini tubdan modernizatsiya qilish va aholi turmush darajasini oshirish bo'yicha kompleks davlat siyosati amalga oshirilmoqda. Mazkur siyosatning markaziy omili — Prezident qarori bilan tasdiqlangan “Tashabbusli byudjet” mexanizmi bo'lib, unda mahallalar infratuzilmasi bo'yicha aholi tomonidan ilgari surilgan takliflar asosida loyihalar tanlanadi hamda ularning moliyaviy ta'minoti davlat byudjetidan ajratiladi. 2022-yilda ushbu mexanizm doirasida umumiy qiymati 8 trillion so'm miqdorida

mablag' ajratilishi rejalashtirildi, shundan 2,5 trillion so'm "Tashabbusli byudjet" asosida 8 milliondan ortiq aholining takliflarini inobatga olib mahalladagi loyihalarga yo'naltirildi. Shu bilan birga hududlarning qo'shimcha iqtisodiy imkoniyatlari hisobidan yana 16,5 trillion so'm infratuzilma obyektlarini yaxshilashga sarflandi. Bu chora-tadbirlar uzluksiz statistika monitoringini ta'minlash hamda lokal ehtiyojlarni qondirish orqali hududiy taraqqiyot va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. "Tashabbusli byudjet" mexanizmi fuqarolarning iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlarini bevosita aniqlashga imkon berib, resurslarni eng zarur infratuzilma sohalariga yo'naltirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur yondashuv orqali hududlarda ichki yo'llar, suv ta'minoti, maktab va bog'cha sharoitlari kabi aholi hayotiga keskin ta'sir ko'rsatadigan obyektlarning sifati yaxshilandi va bu jarayonda mahalla hamda fuqarolarning faol ishtiroki muhim rol o'ynamoqda. Shu bilan birga, davlat siyosati mahalliy boshqaruv strukturalarining salohiyatini oshirishga ham xizmat qilmoqda. Loyihalarni xalq fikri asosida shakllantirish va moliyalashtirish orqali mahalla darajasida qaror qabul qilish mexanizmlari mustahkamlanmoqda. Bu esa lokal boshqaruvning mustaqilligini kuchaytirib, hududlar infratuzilmasi bo'yicha rejalashtirish hamda ijro etish jarayonlarini yanada samarali tashkil etishga zamin yaratadi. Joylarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini jadallashtirish, bu borada mahalliy boshqaruvni "aholi va tadbirkorlar manfaatlariga xizmat qilish" tamoyili asosida takomillashtirish, dolzarb muammolarning tezkor yechimini topishda tuman (shahar) hokimliklarining vakolatlari va moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish hamda "O'zbekiston - 2030" strategiyasida belgilangan ustuvor vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 21.10.2025 yildagi "Hududlarni barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun tuman (shahar) hokimliklari faoliyatini tubdan takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-186-son Farmoni qabul qilindi.

Xususan, 2020-yilda qabul qilingan "Maxsus iqtisodiy zonalar to'g'risida"gi Qonun maxsus iqtisodiy zonalarini tashkil etish va ularning faoliyatini tartibga solishning huquqiy asoslarini takomillashtirdi. Ma'muriy funksiyalarni nomarkazlashtirish va direksiyalar vakolatlarni kengaytirish orqali boshqaruv mexanizmlari soddalashtirildi hamda investitsiya jarayonlari jadallashtirildi. Natijada Andijon viloyatidagi "Andijon-farm", "Mashinasozlik va elektrotexnika", Jizzax viloyatidagi "Zomin-farm" va "Jizzax", Namangan viloyatidagi "Kosonsoy-farm" va "Namangan", Sirdaryo viloyatidagi "Sirdaryo-farm" va "Sirdaryo", Surxondaryo viloyatidagi "Termiz", Toshkent viloyatidagi "Angren", "Bo'stonliq-farm" va "Parkent-farm" maxsus iqtisodiy zonalarida umumiy qiymati 28,3 trln so'mlik 195 ta loyiha amalga oshirilib, 30 mingdan ziyod doimiy ish o'rinlari yaratildi. 2024-yilda ushbu zonalar ishtirokchilari tomonidan 27 trln so'mlik mahsulot ishlab chiqarildi va qariyb 253 mln AQSH dollari miqdorida eksport amalga oshirildi. Mazkur

ko'rsatkichlar hududiy rivojlanish dasturlari daromad manbalarini kengaytirishda muhim omil bo'layotganini tasdiqlaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, hududiy rivojlanish dasturlari mintaqaviy iqtisodiy o'sishni ta'minlash, mahalliy byudjet daromadlarini oshirish hamda aholi farovonligini yuksaltirishda muhim institutsional vosita hisoblanadi. Hududlarning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish, infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsiya muhitini yaxshilash hamda kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali daromad manba'lari diversifikatsiya qilinmoqda. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, "Tashabbusli byudjet" mexanizmi fuqarolarning bevosita ishtirokini ta'minlash orqali mahalliy infratuzilmani rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Ajratilgan yirik moliyaviy resurslar ichki yo'llar, ijtimoiy obyektlar va kommunal infratuzilmani yaxshilash orqali hududlarning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatining kengaytirilishi investitsiya oqimini ko'paytirish, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish va yangi ish o'rinlari yaratish orqali hududiy daromad bazasini mustahkamlashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

TAKLIFLAR

- 1) **Mahalliy boshqaruv va moliyaviy mustaqillikni kuchaytirish:** Hududiy rivojlanish dasturlarining samaradorligini oshirish uchun tuman va shahar hokimliklarining moliyaviy vakolatlarini kengaytirish, mahalliy byudjet daromad bazasini mustahkamlash hamda "tashabbusli byudjet" mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Bu hududlarda resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi va daromad manba'larini kengaytirishga xizmat qiladi.
- 2) **Investitsiya va ishlab chiqarish salohiyatini rivojlantirish:** Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash, sanoat va infratuzilma loyihalarini kengaytirish hamda investorlar uchun qulay institutsional muhit yaratish orqali hududlarda yangi ish o'rinlari va qo'shimcha daromad manba'larini shakllantirish maqsadga muvofiq.
- 3) **Kichik biznes, tadbirkorlik va bandlikni rag'batlantirish:** Kredit-moliya mexanizmlarini soddalashtirish, kasb-hunar va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish dasturlarini kengaytirish orqali mahalliy iqtisodiy faollikni oshirish va aholi daromadlarini barqaror ko'paytirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Hududlarni barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun tuman (shahar) hokimliklari faoliyatini tubdan takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-186-son Farmon. 21.10.2025 yil.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmon va unga ilova qilingan Strategiya hujjati.
3. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. “Tashabbusli byudjet” mexanizmi doirasida amalga oshirilgan loyihalar bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlar. 2022–2024 yillar materiallari.
4. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. Maxsus iqtisodiy zonalar faoliyati to‘g‘risidagi rasmiy ma’lumotlar va hisobotlar. 2023–2024 yillar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”. 17.02.2020 yil.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Hududlar kesimida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari. 2022–2024 yillar statistik to‘plami.